

Un exercici de memòria històrica amb els polonesos del Nord

Ignasi Aldomà, setembre 2009

L'estiu 2009, finalment, ha reobert les portes l'històric hotel Monopol, tot recuperant el luxós edifici Art Nouveau que es troba situat a tocar de l'Òpera i dins de la ciutat medieval, el qual les cròniques ens expliquen havia estat construït el 1892. Com pràcticament tota la ciutat de Wroclaw l'històric hotel quedà convertit en runes amb la Segona Guerra Mundial, tal com ha passat a Varsòvia, a Gdansk i altres ciutats poloneses devastades durant el conflicte bèl·lic. Ara tornem a tenir un hotel Monopol adaptat als luxes de la clientela d'avui, però amb el regust encara, en algunes de les seves estances emblemàtiques, de l'ambient que trobaren alguns dels clients il·lustres d'antany, tan heterogenis com poden ser Marlene Dietrich, Pablo Picasso o Adolf Hitler.

L'hotel Monopol, que ha recuperat el seu ambient d'elegància i luxe de la mà d'una jove empresa polonesa, no és sinó un pas més en la recuperació d'una Polònia democràtica de la qual queden ben pocs per conservar-ne la memòria. Vulgui's o no, l'hotel porta el record també de com acabada la Guerra Mundial i amb el règim comunista, els polonesos s'ocuparen a fons i durant anys en la reconstrucció, tot aixecant pràcticament un país nou de sota les runes, i s'hi aplicaren amb la fèrria voluntat de refer els mínims plecs del que havien estat els edificis i espais anteriors a la Guerra. Avui, la contemplació dels vells edificis ens enganya i el coneixement del passat accentua el desassossec de pensar que les ciutats i edificis històrics que avui dia s'exposen com atraccions turístiques són com una mena de decorat de cinema o un Parc Temàtic en el qual darrera el color i la composició de les façanes que reproduïxen els temps pretèrits, es troben materials i estances modernes que hi tenen poc o gens a veure. Una total impostura!; tendim a pensar els visitants de països on, malgrat les brutalitats passades, l'epidermis de les ciutats (no tant el seu interior) ha resistit relativament bé el pas del temps i ens mostra les pedres i elements que foren tallats i col·locats indefectiblement pels avantpassats. La contradicció polonesa no s'acaba aquí i se'ns fa ja impossible d'entendre quan veiem que el reconstruït centre històric de Varsòvia, que quedà arrasat en el sentit més estricte de la paraula, es vanagloria de formar part del Patrimoni de la Humanitat de la Unesco des del 1982, una declaració que té com a premissa universal l'autenticitat dels monuments que s'hi inclouen.

De ben segur tot s'explica perquè Polònia és un cas especial, especial en detalls substantius de la seva història. Què tenen d'autèntic els centres històrics de Varsòvia i de les ciutats poloneses actuals?; indubtablement, l'esforç de reconstrucció. No és el que premia la Unesco; però aquest esforç i no el major o menor encert de l'operació rectora és el motiu que més s'hi escau i mereixeria un reconeixement; l'esforç de milers i milions de persones ocupades a desenrutar i a refer totxo per totxo i amb treball voluntari les seves esglésies, castells, palaus, cases i carrers. Com aquell reu obligat a tancar les ferides de l'ànima si vol recuperar un mínim de pau i equilibri d'esperit, la població polonesa s'afanyà a refer els seus espais vitals, i no tenia manera més segura de fer-ho que recuperant fil per randa i en tots els possibles detalls l'espai físic i els elements urbans de les seves ciutats destruïdes.

Ben pocs ciutadans polonesos posaran en dubte l'esforç rector i per la majoria dels visitants d'avui dia la reconstrucció passa pràcticament desapercebuda; potser la impostura es troba en aquesta reconstrucció amagada. Només casos com l'hotel Monopol de Wroclaw i algun altre edifici o peça refeta de fa poc ens en donen pistes, i només ulls coneixedors poden percebre a través d'uns pocs solars ròncs i altres buits urbans la

pervivència dels runams i descampats de la Gran contesa mundial en les modernes ciutats. No caldria també un mínim de sinceritat i mostrar aquestes mateixes ferides, si es vol, degudament tractades i presentades com una expressió natural també de la pròpia història?. Per al viatjant que busca descobrir l'expressió cultural pròpia de cada poble visitat aquesta presentació seria d'una gran ajuda, i el reconeixement de les ferides urbanes també podria estimular la memòria històrica entre les generacions de joves polonesos.

No sembla, però, que l'exercici de sinceritat històrica sigui per avui, ni hagi de ser per demà, i els polonesos tampoc són els únics pobles que volen posar terra damunt les nafres del passat. Els horrors de la història han estat relegats per les institucions poloneses a alguns museus i espais concrets de memòria; algunes presons, foses, alguns camps de concentració o extermini,... Déu n'hi do dels que es troben arreu del país, per bé que en general són llocs que requereixen l'esforç de la visita, i que orienten les interpretacions i tendeixen a refredar els sentiments.

Sigui com sigui, si en algun lloc els exercicis de memòria o sinceritat històrica resulten dolorosos i alhora contradictoris és a Polònia; qui s'atreveix a constituir-se en jutge o ni tan sols relator imparcial de la seva història?. Durant la Segona Guerra Mundial els nazis situaren les peces més horroroses del seu sistema de repressió i d'eliminació sistemàtica en terres de l'actual Polònia i diríem que la memòria de tot plegat es manté viva, tant a Auschwitz com en molts altres llocs, i els governs alemanys contemporanis no han parat també de reconèixer les culpes passades del seu país. Però, què recordar i esperar dels veïns russos autors de deportacions massives de polonesos a Sibèria i dels assassinats col·lectius de Katyn i altres?. Tot defugint una part dels propis deures, l'actual president rus, Vladimir Putin, avisava que no solament Rússia, sinó d'altres països, com la mateixa Polònia, havien de fer un exercici de sinceritat i autoinculpar-se de les connivències inicials amb el règim nazi (Commemoració del 70 aniversari de l'inici de la Segona Gran Guerra a Gdansk, 1-9-2009). Entre uns veïns tan grans i poderosos la història polonesa és una història de resistència i revoltes, però al mateix temps també de renúncies i derrotes i de complicitats i acords no sempre prou nets amb els veïns. Polònia també buscà compromisos vergonyants i protagonitzà episodis infames com la invasió d'una petita regió Txecoslovaca en litigi, tot aprofitant l'annexió dels Sudets per part de Hitler.

Com fer efectius, per altra part, els exercicis de memòria història en la part del territori actual polonès que abans de la Guerra formava part d'un altre país i era habitat majoritàriament per ciutadans no polonesos?. Amb l'acord dels governs aliats, la força de la Unió Soviètica triomfadora desplaçà totes les fronteres poloneses cap a l'oest, de manera que una tercera part de la Polònia actual correspon a terres abans habitades per població germànica i d'altres grups menys nombrosos. La Wroklaw reconstruïda és la Breslau capital de Silèsia, com Szczecin és la reconstruïda Stettin capital històrica de Pomerània i, amb menor tradició germànica, Gdansk és la Danzig capital prusiana de l'est i majoritàriament nazi abans del gran conflicte. Sis milions d'alemanys abandonaren després de la Guerra aquestes ciutats i les terres veïnes, tot deixant pas a emigrats polonesos de França i Anglaterra i, sobretot, als qui fugiren de les terres de l'actual Ucraïna occidental abans polonesa. Què representen els carrers, cases, castells i esglésies reconstruïts que formaven part d'una memòria que ha quedat completament estroncada?. Què hi troben i senten els nous estadants que hi foren traslladats més o menys per força?. Quina memòria del passat explicar i reproduir en aquests territoris de vides trasplantades damunt d'una construcció cultural aliena?; catòlics instal·lats en esglésies calvinistes, pagesos modestos perduts dins de les grans granges prusianes, canals i vies de comerç trencades; reocupar els camps, reinventar les indústries, el comerç..

Els referents culturals de la Wroklaw contemporània són forçosament pedres, edificis i ambients que són matèria i formes sense continuïtat històrica. A dia d'avui aquesta només es pot identificar i assumir en les peces que emigrats forçats o deportats polonesos (el matís diferencial no resulta fàcil d'establir) pogueren endur-se amb ells de l'antiga ciutat de Lyov situada ara en territori ucraïnès. Els actes, esdeveniments i persones associats a la matèria i les formes de la ciutat d'abans de la Guerra senzillament han desaparegut, i com a molt han quedat relegats a les làpides de cementiris. On ubicar la memòria de tot els personatges que habitaren la ciutat, dels literats, pintors i savis de parla i projecció cultural germànica ?. On perviuen els llocs de memòria d'un Günter Grass, Johann Gottfried Herder, Gerhart Hauptman i tants altres personatges cabdals de la cultura alemanya o germànica nascuts en aquestes terres "recentment" poloneses.

L'Alemanya actual ha renunciat formalment a qualsevol reclamació històrica sobre els antics dominis avui polonesos; però aquesta renúncia no pot incloure naturalment la memòria. Autocars i turistes alemanys donen fe de les brases encara vives, de la necessitat de retrobament dels antics moradors o els seus descendents amb el passat, i a les places i cases de la nova Silèsia i Pomerània poloneses es tornen a escoltar veus germàniques. A les sales d'aquest renovat hotel Metropol de Wroklaw la presència va una mica més enllà i assenjala el nou patronatge pacífic del gran veí.

La nova Alemanya ha renunciat a la bandera del seu espai vital cultural a canvi de l'espai econòmic que li ofereix la gran Europa, mentre Polònia necessita els diners i dinamisme del gran veí alemany. Segurament aquí no s'acaba tot, i uns i altres necessiten alguna cosa més d'Europa; l'oportunitat de reconciliar-se amb la pròpia memòria o, més ben dit, de superar una memòria sense espai físic de referència. Perquè no començar a remetre's a una memòria europea que transcendeix fronteres i prejudicis, que ajuda a redescobrir una història real de no-nacions i serveix per relativitzar les febres nacionalistes circumscrites bàsicament als darrers cent anys?.

De moment, els governants de la jove Polònia es fixen, però, més en el retrobament dels referents propis que en els europeus que li venen quasi donats per necessitat física. Davant l'opció històrica entre l'orient i l'occident, ara toca clarament el darrer. Però els recels contra els dos grans veïns, l'alemany i, sobretot, el rus no han desaparegut del tot i només la protecció dels Estats Units, escut antimíssils inclòs, si és possible, sembla donar prou garanties de continuïtat històrica a la república.